

Handläggare: Stina Thörnelöf
Telefon: 08- 508 28 852

Till
Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2012-11-20 p. 22

Miljöövervakningsprogram 2012-2015 för Bällstaån

Förvaltningens förslag till beslut

1. Godkänna anmälan av Miljöövervakningsprogram 2012-2015 för Bällstaån

Gunnar Söderholm
Förvaltningschef

Maria Svanholm
Enhetschef

Sammanfattning

Miljöförvaltningen fick år 2011 i uppdrag av miljö- och hälsoskyddsnämnden att utarbeta ett avtal mellan kommunerna som delar Bällstaåns avrinningsområde och länsstyrelsen för fortsatt miljöövervakning samt att ta fram ett lokalt åtgärdsprogram för ån. Arbetet har inletts med att ta fram en plan för övervakning i Bällstaån för åren 2012-2015. Detta ärende är en avrapportering av miljöövervakningsprogrammet för ekologisk status. Nästa år kommer det att kompletteras med ett delprogram för provtagning av ett urval av vattendirektivets prioriterade ämnen.

Bällstaån är en vattenförekomst enligt EU:s ramdirektiv för vatten och omfattas därmed av miljökvalitetsnormer för ytvatten. Vattenmyndigheten i Norra Östersjöns vattendistrikt har klassat åns ekologiska status som dålig. Den kemiska statusen har bedömts som god eftersom det saknades uppgifter om direktivets prioriterade ämnen när bedömningen gjordes. Under 2012 har bland annat provtagning av kiselalger utförts. Resultatet av

undersökningen indikerar att Bällstaåns ekologiska status bör klassas som otillfredsställande, dvs. något bättre än vad vattenmyndigheten bedömde år 2009.

Att förbättra Bällstaån vattenkvalitet är ett långsiktigt arbete. Förvaltningen anser att miljöövervakning, kombinerad med påverkansanalys, är nödvändig för att väl underbyggda förslag till åtgärder ska kunna föreslås för att förbättra Bällstaåns vattenkvalitet. Övervakning som löper under en längre tid är också viktigt för uppföljning av utförda åtgärder.

Bakgrund

Bällstaån är ett drygt 10 km långt vattendrag som börjar i Järfälla och mynnar i Bällstaviken i Mälaren. En stor del av åns avrinningsområde är bebyggt och en fjärdedel av ytan utgörs av centrum- eller industriområden från vilka dagvatten leds ut i ån. Åns avrinningsområde delas av Järfälla kommun, Stockholms stad och Sundbybergs stad. Ett mellankommunalt samarbete, där även Solna stad och länsstyrelsen ingår, har pågått sedan mitten av 1970-talet. Miljöförvaltningen i Stockholm är sedan 1995 ordförande i Bällstaågruppen.

Storleken på avrinningsområdet, omkring 36 km², innebär att Bällstaån är klassad som en vattenförekomst enligt EU:s ramdirektiv för vatten (2000/60/EG). Därmed omfattas den av miljökvalitetsnormer för ytvatten. Av Stockholms stads tio ytvattenförekomster har Bällstaån sämst vattenkvalitet. Vattenmyndigheten i Norra Östersjöns vattendistrikt har år 2009 klassat den ekologiska statusen som dålig. Tidsundantag till år 2021 gäller för att uppnå god ekologisk status. Den kemiska statusen har bedömts som god eftersom kunskaperna om den egentliga statusen saknades när bedömningen gjordes.

I samband med att miljö- och hälsoskyddsnämnden i april 2011 godkände rapporten *Bällstaån, undersökning av vattendirektivets prioriterade ämnen 2009*, fick miljöförvaltningen i uppdrag att utarbeta avtal mellan berörda kommuner och länsstyrelsen för fortsatt miljöövervakning samt att ta fram ett lokalt åtgärdsprogram för Bällstaån. Eftersom miljöövervakning bidrar till att identifiera olika utsläppskällor och analys av deras påverkan har Bällstaågruppen utarbetat ett långsiktigt program för miljöövervakning med en inplanerad finansiering. Undersökningar har inletts under 2012. Resultaten av övervakningen som ingår i programmet är viktiga underlag för bedömning av vilka åtgärder som behöver genomföras för att förbättra Bällstaåns vattenkvalitet.

Tidigare miljöövervakning i Bällstaån

Bällstaån ingår sedan 1997 i länsstyrelsens regionala miljöövervakning. Det innebär att vattenkemiska prov tas i åns mynning en gång i månaden. Övervakningen visar att fosfor- och kvävehalterna är mycket höga och att halterna av metaller är måttligt höga. Förutom

denna övervakning har de berörda kommunerna, med början år 1999, genomfört utökade provtagningar längs hela ån vart 5:e år (vid tre tillfällen). Syftet med undersökningarna har varit att följa vattenkvalitetens utveckling och att identifiera möjliga föroreningskällor, framför allt vad gäller näringsämnen och bakterier.

Resultat från tidigare års provtagningar i Bällstaån redovisas på Miljöbarometern, se <http://mb/sub.asp?mp=VP&mo=10&dm=2>

Miljöövervakningsprogram 2012-2015

Även om vattenkemin i Bällstaån är relativt väl undersökt sedan tidigare är kunskaperna om flera av de parametrar som ingår i bedömning av ekologisk status inte tillräcklig. I åtgärdsprogrammet för Norra Östersjöns vattendistrikt 2009-2015 har kommunerna en utpekad roll att verka för att vattenkvaliteten förbättras i vattenförekomster som inte uppnår god ekologisk och/eller kemisk status. Orsakerna till att Bällstaåns ekologiska status år 2009 klassades som dålig måste därför utredas. Långsiktig miljöövervakning är en viktig del i detta arbete.

Miljöövervakningsprogram 2012-2015 för Bällstaån (se bilaga 1) har utformats i enlighet med ramdirektivet för vatten och Naturvårdsverkets Handbok 2007:4, som beskriver vilka undersökningar som behövs för bedömning av ekologisk status i vattendrag. Programmet har anpassats för Bällstaåns förhållande och omfattar ett löpande basprogram för vattenkemi, inklusive provtagning av bottenfauna och kiselalger (påväxtalger) vid åns mynning en gång per år, samt ett utökat program. I det senare ingår vattenkemiska provtagningar vart 3:e år (tidigare vart 5:e år) där antalet provtagningsplatser utökats till att omfatta 13 platser längs hela ån. I det utökade programmet ingår även undersökning av kiselalger och bottenfauna vid fyra lokaler vart 3:e år samt en sedimentprovtagning i Bällstaviken vart 6:e år. Programmet ska under nästa år kompletteras med ett delprogram för provtagning av ett urval av vattendirektivets prioriterade ämnen.

Det nya miljöövervakningsprogrammet fungerar som ett underlag för finansiering hos respektive kommun/aktör. Det ger även ledning för det praktiska genomförandet och ansvarsfördelningen för programmets olika delar. Länsstyrelsen fortsätter att bekosta den månatliga provtagningen av vattenkemi i åns mynningspunkt. Övriga kostnader fördelas mellan kommunerna efter en modell som bygger på hur stor andel de har av avrinningsområdet. Det innebär att Stockholm stad står för 40 % av kostnaderna för övervakningen. Inom staden fördelas dessa mellan miljöförvaltningen och Stockholm Vatten. Trafikverket, som leder dagvatten till Bällstaån från både vägar och järnvägar, ingår från och med 2012 som part i Bällstaågruppen och kommer att bidra med 5 % av finansieringen för övervakningsprogrammet.

Efter genomförd programperiod görs en samlad utvärdering av undersökningarna i Bällstaån och Bällstaviken. Den påbörjas under 2015 och slutförs senast 2016 för att harmonisera med vattenförvaltningens cykel. Resultatet av utvärderingen är även ett viktigt underlag för bedömning av vilken övervakning som behöver genomföras nästkommande programperiod, bland annat för uppföljning av åtgärder.

Resultat av övervakning 2012

Bedömningen av ett ytvattens ekologiska status utgår från biologiska kvalitetsfaktorer, dvs. för växter, bottendjur, fisk och plankton. Data om vattenkemi t.ex. näringsämnen är ett komplement till de biologiska kvalitetsfaktorerna. Eftersom syftet med vattendirektivet är att skydda de mest känsliga delarna av ekosystemet är det den parameter som får sämst resultat, i jämförelse med ett referensvärde, som är avgörande för den ekologiska statusen i vattenförekomsten. Påväxtalger används allmänt i Europa för att bedöma vattenkvalitet i rinnande vatten. Kiselalger är bioindikatorer som kan påvisa tolerans för olika miljöförhållanden, främst övergödning men även organiska föroreningar. Med hjälp av kiselalger är det även möjligt att lokalisera punktutsläpp till vattendrag.

Bedömningen av Bällstaåns nuvarande ekologiska status gjordes med stöd av en provtagning av kiselalger i åns mynning år 2008. Eftersom enbart en provtagning ger ett osäkert resultat har utökad provtagning av kiselalger prioriterats 2012. Förutom i mynningspunkten har fyra ytterligare uppströms lokaler undersökts. (se karta) Resultatet

visar att den ekologiska statusen, baserad på kiselalger, kan variera mellan olika rinnsträckor.

Provtagningslokalen uppströms Järfälla, som representerar Bällstaåns början, visade hög status. Vid tillfället för undersökningen var vattenföring mycket låg vilket kan orsaka uttorkning av substrat (stenar och växter). Antalet räknade arter och diversiteten var också låg varför detta resultat bör betraktas som missvisande. Däremot indikerar provtagningarna vid Bergslagsvägen,

nedströms Hjulsta vattenpark och vid Mjölnerstigen i Spånga att den ekologiska statusen är måttlig. Provtagningsplatserna beskrivs i en bilaga till miljöövervakningsprogrammet.

Provtagningen av kiselalger i åns mynning, vid Travbron strax uppströms Solvalla, gav resultatet otillfredsställande status. Näringskrävande arter dominerade och andelen föroreningstoleranta former var mycket stort. År 2008 undersöktes en lokal som låg längre nedströms Travbron. Detta resultat, som visade dålig status, är därför inte helt jämförbart med senare undersökningar. Provtagningen 2011, som utfördes på uppdrag av länsstyrelsen, indikerade måttlig status, men nära gränsen till otillfredsställande.

Det sammanvägda resultatet, baserat på två provtagningar, indikerar att Bällstaåns ekologiska status i mynningen är otillfredsställande, inte dålig. Detta resultat kommer att inrapporteras till vattenmyndigheten inför den nya statusbedömningen som ska göras år 2015.

Jämförelse med tidigare undersökningar, Bällstaåns mynning

År	Klass	Statusklassning
2008	5	Dålig status
2011	3	Måttlig status
2012	4	Otillfredsställande status

Tvåårsmedelvärde

11/12	4	Otillfredsställande status
-------	---	----------------------------

Länsstyrelsens vattenkemiska provtagning i Bällstaåns mynning pågår under hela året varför resultaten för 2012 sammanställs först i början av nästa år.

Planerade insatser 2013

Vid bedömningen av Bällstaåns kemiska status 2009 saknades tillförlitliga uppgifter om förekomst av vattendirektivets prioriterade ämnen vilket fått till följd att den kemiska statusen är satt till god. Länsstyrelsen har därför under 2012 tagit prov en gång i månaden i åns mynningspunkt för analys av miljögifter. Miljöförvaltningen har medfinansierat vattenanalyserna. Med stöd av resultaten från denna undersökning kommer miljöövervakningsprogrammet under nästa år att kompletteras med en del för de prioriterade ämnen som utgör ett problem för Bällstaån.

Utöver länsstyrelsens löpande provtagning i Bällstaåns mynning ska en utökad vattenkemisk provtagning genomföras 2013. Provtagning kommer då ske en gång i månaden vid 13 lokaler. Syftet med insatsen är att få en fördjupad bild av tillståndet längs med Bällstaåns sträckning och att ge jämförelser mellan olika delar av ån. Provtagningen ska även bidra till att källor till påverkan påvisas. En provtagning av sediment i Bällstaviken ska enligt övervakningsprogrammet genomföras 2013. Syftet med sedimentundersökningen är att bedöma vilka miljögifter som har källor inom Bällstaåns avrinningsområde.

Förvaltningens synpunkter

Bällstaån upplevs idag mest som ett dagvattendike men dess betydelse lyfts fram alltmer i samband med planering av ny stadsbyggelse nära ån. I Annedal har ån vidgats och strandpromenader har anlagts. I både Stockholm och Järfälla planeras fler nya bostadsområden där Bällstaån är tänkt att utgöra ett centralt inslag i den bebyggda miljön. Det är viktigt att komma ihåg att Bällstaån även är en del i det tekniska försörjningssystemet och därför fortsättningsvis kommer att vara en viktig recipient för dagvatten. Flera stora infrastruktursprojekt, bland andra E4-Förbifart Stockholm och utbyggnaden av Mälarbanan, förutsätter att trafikdagvatten kan avledas till ån. Enligt vattendirektivet får inga försämringar av vattenkvaliteten ske i vattenförekomster. Om Bällstaåns status ska kunna förbättras är det därför nödvändigt att ha högt ställda krav på rening av förorenat dagvatten innan det avleds till Bällstaån.

Undersökningarna av kiselalger 2012, som indikerar att vattenmyndighetens bedömning av Bällstaåns ekologiska status bör ändras från dålig till otillfredsställande, visar att utökad övervakning i Bällstaån är ett viktigt komplement till länsstyrelsens vattenkemiska provtagning i åns mynningspunkt. När den ekologiska statusen är sämre än måttlig finns det skäl att misstänka annan påverkan än näringsämnen. Förvaltningen menar därför att det är bra att ett förslag till fortsatta undersökningar av vattendirektivets prioriterade ämnen inarbetas i övervakningsprogrammet för Bällstaån.

Att förbättra Bällstaåns vattenkvalitet är ett långsiktigt arbete. På grund av åns läge och dess omgivningar är det svårt att genomföra förändringar som på kort tid kan avläsas i vattenkvaliteten. De åtgärder som kommer att krävas är många gånger både kostsamma och platskrävande. Förvaltningen anser att miljöövervakning, som kompletteras med analyser av vilka källor som påverkar åns vatten är, nödvändiga underlag för att rimliga och trovärdiga åtgärder ska kunna föreslås. Arbetet med att analysera åtgärdsbehoven behöver därför pågå parallellt med övervakningen av Bällstaåns vattenkvalitet.

Bilagor

1. Miljöövervakningsprogram 2012-2015 för Bällstaån